

Inleiding

Deze CIROC-nieuwsbrief verschijnt aan de vooravond van het CIROC-seminar over schade van georganiseerde misdaad. Volop redenen om ook in deze uitgave hier aandacht aan te besteden. Nicolas Dorn en Henk van de Bunt stellen zich de vraag hoe deze schade van georganiseerde misdaad vastgesteld kan worden. Zij onderscheiden op basis van een literatuuronderzoek drie dimensies van schade door georganiseerde misdaad die gebruikt kunnen worden bij het beoordelen van de nadelige gevolgen van georganiseerde criminaliteit. Christianne de Poot en Anne Sonnenschein doen verslag van hun onderzoek naar Jihadistisch terrorisme in Nederland op basis van een analyse van twaalf afgesloten opsporingsonderzoeken naar jihadistische activiteiten. Krista Huisman heeft een bijdrage geschreven over acquisitiefraude in Nederland waarbij organisaties bij het aangaan van een contract misleid of opgelicht worden. Tevens besteedt ze aandacht aan mogelijke relaties tussen acquisitiefraude en georganiseerde misdaad. Deborah de Jong en Edwin Kruisbergen berichten over hun onderzoek naar de regulering, uitvoering en resultaten van undercovertrajecten en bieden zo inzicht in dit 'verborgen' opsporingsinstrument waar weinig empirisch onderzoek naar is verricht. Tot slot is er een verslag van een interview met Dina Siegel - één van de belangrijke krachten achter CIROC - die aan de Universiteit Utrecht de leerstoel Criminologie bekleedt. Zij hield 16 april jl. haar oratie met de opmerkelijke titel 'Maffia, diamanten en Mozart' waarin er veel aandacht was voor georganiseerde misdaad en etnografie. Verder treft u zoals gebruikelijk signaleringen aan van recente literatuur.

Richard Staring

Analyse

Het vaststellen van de schade van georganiseerde misdaad

Prof. dr. N. Dorn en prof. dr. H. van de Bunt (Criminologie, EUR)

Hoe kan de schade van georganiseerde misdaad worden vastgesteld? In opdracht van het WODC hebben wij deze vraag op basis van een uitgebreid literatuur onderzoek onderzocht. In dit artikel geven wij kort op hoofdlijnen weer, wat uitvoeriger beschreven staat in een document dat via de website van het WODC te downloaden is. Wij bestudeerden tevens enkele belangrijke Britse en Nederlandse beleidsstukken over het bepalen van de schade van georganiseerde misdaad. De vraag naar de schade van de georganiseerde misdaad is van belang voor het stellen van prioriteiten in de opsporing en vervolging. Zowel in Engeland als in Nederland schiet de verwerkingscapaciteit van politie en justitie tekort. Er moeten derhalve keuzes worden gemaakt.

Schade van georganiseerde misdaad

Een voor de hand liggend keuzecriterium is de schade van georganiseerde misdaad. In de studie wordt ingegaan op de verschillende dimensies van 'schade': wat zijn de criteria van schade en gaat het eigenlijk wel om het vaststellen van schade *sec*? Wat dit laatste betreft maken wij een duidelijke keuze. Wij vinden dat de strategische vraag moet zijn in hoeverre door overheidsingrijpen de schadelijke gevolgen van georganiseerde misdaad kunnen worden teruggebracht. Anders gezegd: bij het bepalen van opsporingsprioriteiten is niet de hoogte van de schade beslissend, maar het vermogen van de overheid om de hoogte van de schadelijke gevolgen van de georganiseerde misdaad terug te brengen. Het stellen van de effectiviteitsvraag bij het bepalen van schade en opsporingsprioriteiten is onontkoombaar. Het toedelen van *resources* zonder rekening te houden met effectiviteit leidt niet alleen tot verspilling van overheidsmiddelen maar ook tot gemiste kansen, als zaken blijven liggen waarvan de schade mogelijk wel teruggedrongen had kunnen worden.

Inhoudsopgave

- ◆ Inleiding
- ◆ Analyse
 - Het vaststellen van de schade van georganiseerde misdaad
 - Jihadistisch terrorisme in Nederland
 - Acquisitiefraude in Nederland
 - Opsporen onder dekmantel
 - Leerstoel Criminologie UU: Prof. dr. D. Siegel over maffia, diamanten en Mozart
- ◆ Signaleringen
- ◆ CIROC-studiedagen

Wij onderscheiden drie dimensies van schade door georganiseerde criminaliteit:

1. Directe schade toegebracht aan slachtoffers, bijvoorbeeld aan uitgebuite vrouwen, drugsverslaafden of bedrijven die slachtoffer zijn van fraude.
2. Bedreiging van het vermogen en de integriteit van de 'guardians' (officials die een rol vervullen in de bestrijding van georganiseerde misdaad)
3. Schade toegebracht aan 'de samenleving' of aan bepaalde sectoren. Het gaat hier om systeem schade, bijvoorbeeld ondermijning van de economische of politieke stabiliteit.

Het eerste aspect: schade aan slachtoffers

Een veel geciteerd referentiepunt is het werk gepubliceerd door het Britse Home Office (Brand and Price 2000), waarin schade wordt geformuleerd in termen van financiële kosten en waarin wordt gepoogd zoveel mogelijk immateriële, 'ongrijpbare' kosten in financiële termen te vertalen (Home Office ZD). Tegen deze door het Home Office ontwikkelde methode maken wij bezwaren. Het is gevaarlijk om allerlei 'ongrijpbare' gevolgen van georganiseerde criminaliteit, zoals pijn, lijden, en reputatie en vertrouwensverlies, in financiële waarden te willen uitdrukken. Niet alleen worden hierdoor allerlei subjectieve waarderingen in het schadeberekeningsmodel geïntroduceerd, daarnaast worden de immateriële gevolgen van georganiseerde criminaliteit deels ook bepaald door de wijze waarop de samenleving reageert op slachtofferschap. Is bijvoorbeeld het reputatieverlies dat een luchthaven leidt door de aanwezigheid van criminele samenwerkingsverbanden bij de bagageafhandeling een gevolg van de criminaliteit *per se* of van de maatschappelijke reacties? Om te voorkomen dat bij de bepaling van de schade van de criminaliteit ook de effecten van deze sociale reacties op de criminaliteit gemeten worden, stellen wij voor radicaal te kiezen voor alleen het meten van de directe kosten.

In de schadeberekening die door het Home Office (ZD: 84) wordt voorgesteld, worden ook de zogenaamde 'response costs' meegenomen. Dit zijn de kosten die door de samenleving gemaakt worden om de verschillende vormen van criminaliteit te bestrijden. De schade van drugshandel bestaat in deze visie niet alleen uit nadelige gevolgen voor drugsverslaafden, maar bijvoorbeeld ook uit de kosten voor het inzetten van politiemensen en apparatuur om smokkelaars op het spoor te komen. Het probleem van het verdisconteren van 'response costs' in de schadeberekening is dat je niet precies meet wat je wilt meten. Je wilt de schade meten om prioriteiten in de opsporing te kunnen stellen, maar door rekening te houden met 'response costs' meet je als het ware ook de prioriteitstelling. Daarom pleiten wij er voor om bij het meten van de nadelige gevolgen van georganiseerde misdaad zo veel mogelijk direct nadeel toegebracht aan specifieke slachtoffers in kaart te brengen, en niet de kosten voor preventie en bestrijding.

Het tweede aspect: de dreiging voor de bewakers van de rechtsstaat

De integriteit en competentie van de guardians, de bestrijders van georganiseerde misdaad en daarmee ook de bewakers van de rechtsstaat, zijn essentieel voor de bescherming van (potentiële) slachtoffers. Daarom is de bedreiging van de integriteit en effectiviteit van deze bewakers een belangrijk criterium bij het beoordelen van de schade van georganiseerde criminaliteit. Wij bepleiten dan ook dat in een model van schadeberekening van georganiseerde criminaliteit een afzonderlijke plaats voor deze vorm van schade moet worden ingeruimd.

Er zijn, ook in Nederland, concrete voorbeelden van criminele activiteiten die gericht zijn op het neutraliseren of uitschakelen van de formele sociale controle. Een voorbeeld hiervan is het stelen van een USB stick met gevoelige informatie uit het huis of de werkplek van een rechercheur. Zo'n diefstal is in alle opzichten schadelijker en ernstiger dan het stelen van persoonlijke bezittingen van een gewone burger, ook al is deze rechercheur van beroep. De laatste diefstal raakt hem persoonlijk, maar niet functioneel als *guardian*.

In de literatuur worden drie vormen van dreiging onderscheiden. De meest ernstige vorm is binnendringing. Dit is het geval wanneer bijvoorbeeld een rechercheur of rechter gecorrumpeerd is door een crimineel samenwerkingsverband. Er zijn ook andere vormen en oorzaken van binnendringing. Een bekend voorbeeld in Nederland is geweest het slecht runnen van informanten door de politie in het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw. Gebrek aan regelgeving en goed management leidden ertoe dat niet de politie informanten runden, maar informanten de politie.

De tweede vorm van dreiging is het effectief gebruik door criminele organisaties van methoden om de effectiviteit en integriteit van hun tegenspelers te ondergraven. Dergelijke activiteiten worden ook wel contrastrategieën genoemd. Voorbeelden hiervan zijn het verspreiden van kwaadaardige geruchten over de integriteit van individuele politie of justitiefunctionarissen; het fysiek bedreigen van deze functionarissen; de inzet van technologie waardoor af luisteren onmogelijk is en het gebruik van onbegrijpelijke dialecten of codetaal.

De derde vorm van dreiging bestaat uit het kwantitatief 'overstelpen' (*swamping*) van 'het systeem'. Douane controles bijvoorbeeld kunnen geneutraliseerd worden doordat criminele organisaties een groot aantal koeriers tegelijkertijd de grens over laten gaan. Dit is jarenlang de tactiek geweest in de drugsmokkel van de Antillen naar Nederland.

Het derde aspect: systeem schade

Het derde aspect maakt de kring van getroffen personen veel breder. Niet de directe slachtoffers en de guardians staan centraal, maar de schade die teweeggebracht wordt aan 'het' sociale systeem: de internationale rechtsorde, de politiek, de economische sectoren of de sociale cohesie in de samenleving. Criminele activiteiten kunnen door hun aard of omvang een bepaald punt bereiken waarop zij ernstige gevolgen teweegbrengen. De schade van incidentele acties, zoals 9/11, kan niet becijferd worden in termen van aantallen slachtoffers, maar in termen van systeem effecten: verlies van vertrouwen, afname sociale cohesie, etc.. Naast deze uitzonderlijke gebeurtenissen, is het ook de regelmaat of cumulatie van activiteiten die systeem effecten veroorzaken. De kredietcrisis bijvoorbeeld heeft duidelijk gemaakt dat ogenschijnlijk kleine onregelmatigheden of fraudes, systeem effecten sorteren als zij op grote schaal worden gepleegd. Dat wil zeggen: elk geval op zich is niet ernstig, maar het effect van de gevallen gezamenlijk is groter dan de optelsom van de afzonderlijke schade.

Dit inzicht kan ertoe leiden dat betrekkelijk onschuldig ogende misdrijven als zeer schadelijk worden bestempeld. Acquisitiefraude wordt bijvoorbeeld algemeen gezien als een licht vergrijp. De schade per fraude bedraagt hooguit enkele duizenden euro's. Maar als gevolg van de massale omvang van deze fraudes kunnen systeem effecten teweeg worden gebracht, zoals verlies van vertrouwen in het handelsverkeer, hetgeen kan leiden tot omzetverlies bij bedrijven die afhankelijk zijn van telefonische verkoop.

Conclusie

In het korte bestek van dit artikel hebben wij drie aspecten van schade onderscheiden die gebruikt kunnen worden bij het beoordelen van de nadelige gevolgen van georganiseerde criminaliteit. In het document waarop dit artikel is gebaseerd, gaan wij nog een stapje verder door een model te presenteren dat gebruikt kan worden bij de besluitvorming over het stellen van prioriteiten in de opsporing van georganiseerde criminaliteit. Het wordt OCHAPS genoemd, en dat staat voor Organised Crime Harm Assessment and Prioritisation System (OCHAPS).

Dorn, N and Van de Bunt, H, 2010. Bad thoughts: towards an organised crime harm assessment and prioritisation system (OCHAPS), a study conducted by the Erasmus School of Law (Faculteit der Rechtsgeleerdheid, EUR), commissioned by the WODC of the Ministry of Justice, The Hague. http://www.wodc.nl/images/1703_vollidige%20tekst_tcm44257202.pdf

Brand, S and Price, R, 2000, *The economic and social costs of crime*, Home Office Research Study 217, pp 100, London: Home Office, <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/hors217.pdf>.

Home Office, zonder datum, *Organised crime: revenues, economic and social costs, and criminal assets available for seizure*. available via <http://www.homeoffice.gov.uk/aboutus/freedomofinformation/releasedinformation/foiarchive-crime/9886.pdf>.

Jihadistisch terrorisme in Nederland

Dr. Christianne de Poot en drs. Anne Sonnenschein (WODC)

Het beeld dat overheidsinstanties, wetenschappers en journalisten de afgelopen jaren hebben geschetst van jihadistisch terrorisme in Nederland is sterk gekleurd door de aanslag van 2 november 2004 op schrijver en filmmaker Theo van Gogh. Anders dan bij de aanslagen van 11 september 2001 in de Verenigde Staten zou dit fenomeen zich hier manifesteren door 'strijders van eigen bodem' (Buijs, Demant en Hamdy, 2006). Diverse wetenschappers in binnen én buitenland gebruiken deze Nederlandse casus om te benadrukken dat de wijze waarop het jihadistisch terrorisme na 2001 zich manifesteert is geëvolueerd: van relatief strak georganiseerde centraal aangestuurde terroristische cellen die in moslimlanden zijn ontstaan en naar het Westen zijn uitgeweken, tot groepjes in het Westen opgegroeide jongeren die hun eigen heilige oorlog voeren (Vidino, 2007; Sageman, 2008). Maar is er wel zoveel veranderd?

Strijders van eigen bodem?

Het onlangs verschenen WODC onderzoek *Jihadistisch terrorisme in Nederland* laat een genuanceerder beeld zien (De Poot & Sonnenschein, 2009). Ten behoeve van dit onderzoek verricht door onderzoekers van het WODC en het KLPD werden twaalf afgesloten opsporingsonderzoeken naar jihadistische activiteiten geanalyseerd. Een overkoepelend beeld dat hieruit naar voren komt, is dat de geanalyseerde samenwerkingsverbanden die tussen 2001 en 2005 actief waren op Nederlandse bodem veel sterker met elkaar overeenkomen dan dat ze van elkaar verschillen. Het gaat om heterogene samenwerkingsverbanden van personen met verschillende achtergronden en profielen die allen goed verbonden zijn met jihadistische actoren en groepen in zowel binnen- als buitenland.

Generalistische oriëntatie

De onderzochte jihadistische samenwerkingsverbanden oriënteren zich sterk op de wereldwijde strijd tussen moslims en vijanden van de islam. Door deze nadrukkelijk generalistische oriëntatie op de strijd, kunnen mensen met verschillende ideologieën, motieven en doelen met elkaar optrekken in zulke verbanden. De aanwezigheid van 'heartlandoriënted' actoren, die een ideologisch of militant referentiekader uit de islamitische wereld met zich meedragen, is in alle bestudeerde samenwerkingsverbanden cruciaal geweest voor de jihadistische clustervorming en bestendinging.

Actoren en achtergronden

Deze *heartland-oriënted* actoren mobiliseren mensen en trekken mensen aan. Zij ontleen gezag aan kennis van de Koran, beheersing van het klassiek Arabisch, eerdere strijdervaringen en contacten met indrukwekkende jihadisten of ideologen. De actoren die bij deze samenwerkingsverbanden betrokken raken, hebben uiteenlopende achtergronden, oorsprong, leeftijden en motieven. Hoewel er in deze gemêleerde groep actoren geen jihadistisch daderprofiel kunnen worden geïdentificeerd, springen er wel enkele groepen personen in het oog voor wie mogelijk overeenkomstige omstandigheden en motivaties gelden. Zo zijn *illegalen* ruim vertegenwoordigd in alle bestudeerde samenwerkingsverbanden. Bijna de helft van de mannelijke actoren blijkt geen legale verblijfsstatus te hebben in Nederland of in een ander West-Europees land. Daarnaast participeren in de onderzochte populatie opvallend veel (*ex*-)verlaafden en mensen met een crimineel verleden. Verder zijn er 'zoekers' met existentiële levensvragen, en idealisten en politieke

activisten voor wie maatschappelijke ongenoegens de belangrijkste motivatie vormen voor hun betrokkenheid.

Aantrekkingskracht

De meeste actoren hebben weinig binding met de maatschappij waarin zij leven, maar dit is niet de enige factor die hen ontvankelijk maakt voor jihadistische gezelschappen. De bestudeerde jihadistische clusters oefenen ook aantrekkingskracht uit omdat ze kunnen voorzien in uiteenlopende (levens)behoeften. Binnen de bestudeerde samenwerkingsverbanden opereren regelmatig (spil)figuren die illegale immigranten kunnen voorzien in primaire levensbehoeften, zoals werk, onderdak, papieren, sociale steun, respect, status en een nieuw levensdoel. (Ex)-verslaafden en (ex)-criminelen kunnen met de strenge, duidelijke en als zuiver gepresenteerde jihadistische leer het slechte pad verlaten en een nieuwe richting geven aan hun leven. Voor zoekers komen jihadistische clusters onder meer tegemoet aan een hang naar zingeving, structuur in het leven, sociale binding en een positief zelfbeeld. En voor idealisten en politieke activisten bieden deze relatiestelsels een mogelijkheid om te vechten tegen het onrecht dat in hun ogen de moslims overal ter wereld wordt aangedaan en om wraak te nemen op de veronderstelde veroorzakers hiervan.

Activiteiten en de internationale jihad

De activiteiten die binnen jihadistische clusters worden uitgevoerd zijn divers. Maar of het nu gaat om het plegen van diefstal, geweldpleging, drughandel, paspoort en identiteitsfraude, creditcardfraude, het verder helpen aanwakken van de strijd in het Midden-Oosten, het rekruteren, opleiden en uitzenden van strijders, of om het plegen van een aanslag met het doel een generieke groep ongelovigen te straffen voor de misdaden die tegen moslims zijn begaan; in alle gevallen betreft het activiteiten waarmee de *internationale jihad* in de ogen van de actoren is gediend.

Dit WODC-onderzoek biedt uniek empirisch materiaal dat door wetenschappers en beleidsmakers kan worden gebruikt. Zowel bij het vormen en toetsen van wetenschappelijke theorieën op dit gebied, als bij het vormen en evalueren van het contraterrorismebeleid.

Buijs, F.J., Demant, F. & Hamdy, A. (2006). *Strijders van eigen bodem: Radicale en democratische moslims in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Graaff, B. de, C.J. de Poot & E.R. Kleemans (eds.). Radicalisering en radicale groepen. Themanummer *Tijdschrift voor Criminologie* 51 (4).

Poot, C.J. de, A. Sonnenschein, m.m.v. M.R.J. Soudijn, J.G.M. Bijen & M.W. Verkuylen (2009). *Jihadistisch terrorisme in Nederland. Een beschrijving op basis van afgesloten opsporingsonderzoeken*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers (te bestellen bij het WODC, tevens rechtstreeks te downloaden via www.wodc.nl).

Sageman, M. (2008). *Leaderless Jihad. Terror networks in the twenty-first century*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Vidino, L. (2007). The Hofstad Group: The new faces of terrorist networks in Europe. *Studies in Conflict and Terrorism* 30(7): 579-592.

Acquisitiefraude in Nederland

Drs. Krista Huisman (*Criminologie, EUR*)

Nederlandse ondernemers worden geregeld geconfronteerd met misleidende aanbiedingen voor bedrijfsadvertenties, naamsvermeldingen op een website en spookfacturen. Een recent voorbeeld van een spookfactuur is de massale mailing van het malafide bedrijf 'Kantoor voor Klanten'. Dit 'kantoor' wilde ontvangers in de waan brengen dat het een nota van de Kamer van Koophandel betrof; zowel de naam van het bedrijf 'KvK' als de opmaak van de nota en het logo vertoonden veel gelijkenis met de nota's die de Kamer van Koophandel verzendt. Een malafide bedrijf gaat er vanuit dat van de honderdduizenden spookfacturen die worden verstuurd er altijd wel een aantal onoplettende ondernemers zijn die toehappen. De bovengenoemde misleidende handelspraktijken gericht op bedrijven (*business-to-business*) worden in Nederland 'acquisitiefraude' genoemd. Onlangs hebben wij in opdracht van het WODC onderzoek gedaan naar de aard, achtergronden en aanpak van acquisitiefraude in Nederland (Huisman & Van de Bunt, 2009).

Wat is acquisitiefraude?

Bij acquisitiefraude worden organisaties misleid of opgelicht bij het aangaan van een contract, waarbij de beloofde diensten niet of niet volledig worden waargemaakt. Naast de massale verzending van spooknota's kan een op het bedrijf gerichte aanpak worden onderscheiden, waarbij klanten telefonisch worden benaderd met een 'gunstig' aanbod voor een bedrijfsvermelding of advertentie in een tijdschrift of op internet. Een dergelijk aanbod kan overigens betrekking hebben op uiteenlopende producten en diensten, zo blijkt uit de verschillende verschijningsvormen, maar in geen van de gevallen is de aanbieder van plan om een deugdelijke tegenprestatie te leveren. Dergelijke advertentietijdschriften worden ofwel niet gedrukt dan wel alleen verspreid onder de argeloze adverteerders. Volgens het Steunpunt Acquisitiefraude (SAF) zou het bedrijfsleven jaarlijks vierhonderd miljoen euro schade ondervinden als gevolg van misleidende handelspraktijken. Het SAF verzamelt meldingen van gedupeerde ondernemers en vraagt via de media en binnen de politiek aandacht voor acquisitiefraude. Op Europees niveau is ook meer aandacht gekomen voor het fenomeen (Alleweldt et al., 2008); de malafide aanbieders gaan grensoverschrijdend te werk waardoor het handelsverkeer binnen de EU wordt belemmerd.

Misleidende verkooptechnieken

Malafide aanbieders maken steeds gebruik van bepaalde verkooptechnieken die gericht zijn op het winnen van vertrouwen en het wekken van verwachtingen bij de klant. Zo wordt, om geen argwaan te wekken bij de klant, tijdens het telefonische verkoopgesprek bijvoorbeeld beweerd dat er al een zakelijke relatie bestaat, of wordt er gesuggereerd dat het genoemde bedrag - zoals gebruikelijk binnen het handelsverkeer - een jaarprijs betreft, terwijl het feitelijk om een maandprijs gaat.

Voorts proberen de aanbieders op een subtielere manier de klant te misleiden door zich een bonafide imago aan te meten. Met hun bedrijfsnaam en beeldmerk die veelal grote gelijkenissen vertonen met die van bekende en gerespecteerde bedrijven, zaaien ze bewust verwarring. Naast deze imitatie doen de aanbieders aan *impression management*. Ze staan ingeschreven bij officiële instanties en hebben - ogenschijnlijk - een mooi bedrijfspand, een professionele website, goed vormgegeven nota's en sommigen doen zelfs aan sponsoring. Maar niets is minder waar: er wordt een virtueel kantoor gehuurd en gewerkt vanuit een sobere locatie, de website bevat holle frasen en bestaat vrijwel enkel uit links en de opgestuurde documenten bevatten taalfouten.

Slachtoffers en schade

Het stereotype beeld dat alleen de kleine of argeloze startende ondernemer 'erin trapt' is onjuist gebleken. Ook grote organisaties, zoals verzekeringsmaatschappijen, banken, onderwijsinstellingen en ziekenhuizen worden gedupeerd. Naast ondernemingen worden eveneens de gesubsidieerde sector en overheidsorganisaties getroffen. De schadebedragen variëren per aangeboden dienst of product: bij een spookfactuur gaat het om kleine bedragen van honderd tot tweehonderd euro, terwijl klanten door de ondertekening van een langdurig advertentiecontract soms duizenden euro's kwijt kunnen zijn.

De meldingsbereidheid onder de gedupeerde organisaties is laag. Niet alle klanten zien namelijk in dat zij zijn misleid, en degenen die het zich realiseren laten zich veelal door hun eigen schaamte of schuldgevoelens weerhouden om hier melding van te maken. De geregistreerde meldingen bij het SAF en de politie vormen hierdoor slechts een fractie van het totaal aantal gedupeerde klanten.

Om beter zicht te krijgen op de omvang van de schade is voor het onderzoek contact opgenomen met vier grote Nederlandse banken en is inzage verkregen in 28 transactieoverzichten van enkele malafide aanbieders. Deze bijzondere onderzoeksmethode heeft interessant materiaal opgeleverd: een malafide aanbieder kan jaarlijks tonnen en in sommige gevallen miljoenen euro's verdienen. Dus hoewel het schadebedrag per klant relatief laag is, is de totale financiële schade die gepaard gaat met acquisitiefraude omvangrijk.

Georganiseerde misdaad?

Hoe deze misleidende handelspraktijken binnen business-to-business relaties criminologisch geduid moeten worden, is niet zo gemakkelijk te bepalen. Hoewel de fraude wordt gepleegd binnen het handelsverkeer en door officieel ingeschreven bedrijven met een bonafide uitstraling, kan het niet worden gezien als witteboordencriminaliteit of organisatiecriminali-

teit. De bedrijven meten zich bewust een professioneel, betrouwbaar imago aan, maar zijn enkel opgezet met het doel om snel geld te verdienen door misleiding. Ze verhullen hun bedrijfslocatie door het gebruik van katvangers, het huren van virtuele kantoren of de oprichting van rechtspersonen in het buitenland. Dergelijke kleine bedrijven kunnen eenvoudig worden opgericht en weer uit de markt verdwijnen, waardoor ze eveneens moeilijk grijpbaar zijn.

De malafide bedrijven, waarvan Nederlandse gedupeerden melding maken, blijken veelal aan elkaar gelieerd te zijn. Het SAF heeft gesignaleerd dat sommige malafide bedrijven onderdeel uitmaken van een groter netwerk dat actief is in verschillende Europese landen, waarbij op dezelfde misleidende manier 'waardeloze' diensten worden aangeboden. Ook spooknota's duiken op in verschillende landen. Met name deze massale mailings vragen om een aanzienlijk startkapitaal vanwege de druk- en verzendkosten. Dit doet de vraag rijzen hoe de malafide aanbieders deze grootschalige acties kunnen financieren. Het Steunpunt Acquisitiefraude vermoedt - mede naar aanleiding van eigen verkennend onderzoek - dat het zou gaan om criminele samenwerkingsverbanden, waarbij acquisitiefraude slechts één van de bedrijfsaspecten vormt. Het SAF vindt hiervoor aanwijzingen in open bronnen, zoals post- en bedrijfsadressen, Kamer van Koophandelgegevens, rekeningnummers en ip-adressen. Maar dergelijke bedrijfsgegevens blijken slechts tijdelijk tot een malafide bedrijf herleidbaar; na verloop van tijd is de *scam* uitgewerkt en verdwijnt het bedrijf, om na verloop van tijd weer in een (iets) andere gedaante op de markt te verschijnen. Ook onderzoek uit Canada en de Verenigde Staten naar *mass-marketing fraud* (vergelijkbaar met acquisitiefraude) bevestigt het bestaande vermoeden van de betrokkenheid van georganiseerde misdaad. Aangezien er nog weinig bekend is over de achtergrond en de organisatiegraad van de malafide actoren die actief zijn op de Nederlandse markt, zou dit zeker de moeite waard zijn om verder te onderzoeken.

Literatuur:

Alleweldt, F. et al. (2008). *Misleading practices of 'directory companies' in the context of current and future internal market legislation aimed at the protection of consumers and SME's*. Policy Department Economic and Scientific Policy, Brussel.

Huisman, K. & Bunt, H.G. van de (2009). *Misleidende handelspraktijken: een onderzoek naar de aard, achtergronden en aanpak van acquisitiefraude in Nederland*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers

MassMarketing Fraud Subgroup (2008). *MassMarketing Fraud. A report to the Minister of Public Safety of Canada and the Attorney General of the United States*.

Geraadpleegd op 21 april 2010 via, <http://www.justice.gov/opa/documents/08massmarketingfraud.pdf>

Opsporen onder dekmantel

Deborah de Jong MSc en Drs. Edwin Kruisbergen (WODC)

Bij de opsporing van misdrijven staan de politie verschillende instrumenten ter beschikking. Eén van die opsporingsinstrumenten is de inzet van een undercovertraject. In een undercovertraject treedt een opsporingsambtenaar zonder zich als opsporingsambtenaar bekend te maken in contact met één of meerdere personen met als doel om strafrechtelijk relevante informatie te verzamelen. Het Nederlandse Wetboek van Strafvordering onderscheidt drie undercoverbevoegdheden: stelselmatige informatie-inwinning; pseudo-koop/pseudo-dienstverlening; en infiltratie.

Onderscheidende kenmerken van dit opsporingsinstrument zijn het verborgen en misleidende karakter en het feit dat de politie bij sommige undercovertrajecten, bijvoorbeeld de pseudo-koop, de misdrijven die zij onderzoekt zelf medecreëert. Deze kenmerken bieden mogelijkheden voor de opsporing, maar zij zorgen er ook voor dat undercovertrajecten als een omstreden opsporingsinstrument, een *necessary evil*, worden beschouwd. Vooral in de internationale literatuur is redelijk wat geschreven over undercovertrajecten. Empirisch onderzoek naar de inzet van undercovertrajecten is echter maar heel weinig gedaan, waardoor de literatuur vaak een normatief karakter heeft. Het WODC heeft onderzoek verricht naar de regulering, uitvoering en resultaten van undercovertrajecten en biedt zo inzicht in dit 'verborgen' opsporingsinstrument (Kruisbergen & De Jong, 2010).

Inzet van undercovertrajecten

In het kader van het onderzoek zijn een groot aantal bronnen bestudeerd. Zo is informatie verzameld over alle Nederlandse opsporingsonderzoeken waarin in 2004 is besloten tot de inzet van een undercovertraject. In dat jaar is dit opsporingsinstrument in 34 Nederlandse zaken ingezet. In alle gevallen ging het om stelselmatige informatie-inwinning en/of pseudo-koop; geen enkele keer betrof het infiltratie. Voor laatstgenoemde undercoverbevoegdheid is informatie over meerdere jaren verzameld. In de periode 2000-2005 blijkt in 14 Nederlandse opsporingsonderzoeken een infiltratie-traject te zijn ingezet.

De omvang van het gebruik van undercovertrajecten lijkt beperkt, zeker als we het vergelijken met bijvoorbeeld het aantal jaarlijks uitgevoerde telefoontaps: in 2008 26.425 telefoonnummers (*Kamerstukken II*, 2008/09, 30 517, nr. 13). Een mogelijke reden zou kunnen zijn dat er simpelweg geen behoefte is aan een groter gebruik van undercovertrajecten. Uit het onderzoek komt echter naar voren dat ook andere factoren een rol kunnen spelen, te weten de beperkte kennis van en ervaring met dit instrument bij OM en politie, een te 'zware' interpretatie van de wettelijke voorschriften voor undercovertrajecten en/of van de ingrijpendheid van het middel en de angst dat bij keuze voor een undercovertraject de autonome beslissingsbevoegdheid in het opsporingsonderzoek verloren gaat, onder andere omdat bij infiltratie het College van PG's toestemming moet geven.

Bijdrage aan de opsporing

Wat leverden de undercovertrajecten op? Van de 34 zaken waarin in 2004 stelselmatige informatie-inwinning en/of pseudo-koop is ingezet, heeft het undercovertraject in zeven zaken een bijdrage geleverd aan de bewijsvoering. Die bijdrage heeft in zes zaken een (heel) belangrijke en in één zaak een minder belangrijke rol gespeeld bij de veroordeling van verdachten. In vier zaken heeft het undercovertraject geleid tot uitsluiting, dat wil zeggen dat het opsporingsteam door de in het undercovertraject vergaarde informatie tot de overtuiging is gekomen dat de verdenking tegen de verdachte geheel of gedeeltelijk onjuist was of minder ernstig dan gedacht. Zo werd bijvoorbeeld een undercovertraject ingezet tegen een persoon die verdacht werd van betrokkenheid bij moord. De band die de undercoveragent opbouwde met het subject was zo goed dat het subject in een afgetapt telefoongesprek zei dat de undercoveragent één van de twee personen was die hij nog vertrouwde. Omdat het subject in alle openheid met zijn 'vriend' kon praten, werden inzichten en informatie verkregen op basis waarvan het opsporingsteam tot de conclusie kwam dat de signalen dat het subject betrokken was bij de moord, niet juist waren. In één zaak leidde het undercovertraject niet tot bewijs of uitsluiting, maar resulteerde het 'alleen' in sturingsinformatie. In totaal heeft het undercovertraject dus in twaalf zaken wel en in 22 zaken niet een directe bijdrage geleverd aan de opsporing en/of berechting.

Voor de veertien zaken waarin in de periode 2000-2005 infiltratie is ingezet geldt dat het traject in zes zaken bewijs heeft voortgebracht, hetgeen in vijf zaken van groot en in één zaak van klein belang is geweest voor de veroordeling van verdachten. In vier zaken leverde het infiltratietraject alleen sturingsinformatie en/of restinformatie op. In geen enkele zaak leidde de infiltratie tot uitsluiting. In tien van de veertien zaken heeft het infiltratie-traject dus een bijdrage geleverd aan de opsporing en/of berechting. Het is moeilijk te bepalen of deze bijdrage nu 'goed' of 'slecht' te noemen is. Hiervoor zou een vergelijking moeten worden gemaakt met resultaten van andere opsporingsinstrumenten. Dit is echter niet mogelijk, omdat de informatie zoals deze nu is verzameld voor undercovertrajecten voor andere opsporingsinstrumenten ontbreekt. Wat wel vastgesteld kan worden is dat in de zaken waarin met stelselmatige informatie-inwinning en/of pseudo-koop tot bewijs of uitsluiting is gekomen, dat resultaat waarschijnlijk niet of in ieder geval minder makkelijk op een andere manier behaald had kunnen worden. Voor infiltratie is, vanwege de grotere complexiteit van de zaken waarin infiltratie is toegepast, moeilijker aan te geven wat de 'exclusiviteit' van de resultaten is.

Onvoorspelbaarheid

Veel undercovertrajecten richten zich op de handel in verboden goederen. Crimineel ondernemerschap, zoals de handel in drugs en wapens, kent verschillende risico's: de crimineel opereert in een ongereguleerde omgeving zonder formele procedures waar iedereen van uit kan gaan; politie en justitie zijn op zijn 'ondergang' uit; en, *last but not least*, mededaders kunnen onbetrouwbaar of incompetent blijken te zijn. Dit maakt het criminele zaken doen tot een onzeker en onvoorspelbaar proces.

Omdat de undercoveragent zich in veel undercovertrajecten voordoet als collega-crimineel en zodoende dus opereert op de criminele markt, hebben de risico's van het criminele ondernemerschap ook hun uitwerking op undercovertrajecten. Mede daardoor is het verloop van undercovertrajecten in belangrijke mate onvoorspelbaar. Zo gaan voorgenomen pseudo-kopen regelmatig niet door of voltrekken zij zich anders dan verwacht doordat de verdachte bijvoorbeeld uiteindelijk niet kan of wil leveren (achterdocht, tijdelijke stopzetting handel), wel kan leveren maar alleen via een persoon die niet behoort tot de kring van verdachten waarop het onderzoek zich richt, of wel kan leveren maar veel minder dan oorspronkelijk overeengekomen (bluf, onzekerheden in toelevering).

Hoewel er ook zaken zijn die onverwachts snel verlopen, leidt de onvoorspelbaarheid er in het algemeen toe dat trajecten langer duren en/of dat het gewenste resultaat uitblijft. De onvoorspelbaarheid verhoudt zich verder slecht tot een aansturing die erg *top-down* plaatsvindt of die sterk op snelle, meetbare *'output'* is gericht.

Transparantie

Met de wettelijke normering van bijzondere opsporingsbevoegdheden werd een grotere transparantie omtrent de inzet van deze bevoegdheden nagestreefd. Uit de jurisprudentie die voor het onderzoek is bestudeerd, blijkt dat aan de voorwaarde van transparantie in elk geval naar het oordeel van de rechters wordt voldaan. De transparantie die de politie en het OM betrachten, is, zo blijkt uit analyse van meer dan zeventig gerechtelijke uitspraken, bepalend voor de uitkomst van de beoordeling door rechters of een uitgevoerd undercovertraject al dan niet verantwoord is geweest. Is die transparantie aanwezig, wat betreft de inzet van een undercovertraject, de bevindingen die daarbij zijn gedaan en de omstandigheden waaronder de inzet plaatsvond, dan worden de verweren die door de verdediging worden aangevoerd niet snel gegrond verklaard. Volgens de rechters is die transparantie aanwezig: het merendeel van de verweren wordt verworpen omdat de betreffende rechtscolleges van oordeel zijn dat uit de verslaglegging geen onrechtmatigheden naar voren komen. In het kleine aantal zaken waarin een verweer wel wordt aangenomen, is een gebrekkige verslaglegging van en een onvoldoende inzicht in het traject vaak daarvan de reden. Deze transparantie zorgt ervoor dat undercovertrajecten, hoewel vaak onvoorspelbaar en daardoor in zekere zin beperkt aanstuurbaar, wel controleerbaar zijn.

Kruisbergen, E.W. & D. de Jong, m.m.v. R.F. Kouwenberg (2010). *Opsporen onder dekmantel. Regulering, uitvoering en resultaten van undercovertrajecten*. Onderzoek & Beleid 2010282. Den Haag: Boom Juridische uitgevers (te bestellen bij het WODC, tevens rechtstreeks te downloaden via www.wodc.nl).

Leerstoel Criminologie UU:

Prof. dr. D. Siegel over Maffia, diamanten en Mozart

Dr. R. Staring (Criminologie, EUR)

Welke inhoudelijke richting staat u voor ogen met de leerstoel Criminologie?

Een duidelijk accent op kwalitatieve methoden van onderzoek en de kritische theoretische analyse van empirische data dienen het kenmerk van de Utrechtse criminologie te zijn in de komende jaren. De culturele criminologie zal hierbij een belangrijke rol spelen. Bovendien is de internationale dimensie van groot belang, zowel bij de bestudering van de sociale constructie van problemen, als van de reële gevaren en dreigingen. Internationaal criminologisch onderzoek focust op 'nieuwe' misdrijven, zoals smokkel in diamanten, illegale houtkap, wapenhandel, sekstoerisme, etc.. Het gaat om illegale handelingen met ernstige, reële gevolgen. In de komende jaren gaan we intensief samenwerken met de collega's (criminologen, juristen en culturele antropologen) uit het buitenland in gezamenlijke projecten. De Utrechtse sectie criminologie heeft al bewezen om in staat te zijn uitstekend kwalitatief onderzoek te verrichten. Ik ben heel blij met mijn 'dream-team', bestaande uit criminologen van het Willem Pompe Instituut, we krijgen ook veel steun van de collega's juristen en psychologen. Er zijn mooie plannen over onderzoek en onderwijs en de omgeving is intellectueel stimulerend en inspirerend.

Hoe speelt 'georganiseerde misdaad' in uw toekomstige criminologische onderzoeksideeën?

Georganiseerde misdaad blijft centraal staan in de toekomstige onderzoek van de sectie criminologie in Utrecht. Nieuwe markten en illegale producten en diensten ontwikkelen zich voortdurend overal in de wereld, van handel in organen in Azië en Oost Europa tot smokkel van exotische dieren uit Latijns Amerika, van nieuw groepen van verkochte en uitgebuide vrouwen (op dit moment bijvoorbeeld uit Hongarije op de Wallen en Bulgarije in Groningen) tot steeds meer sophisticated fraude methoden van Nigeriaanse criminelen er is nog veel te doen op dit gebied. Wat ook meer aandacht zal krijgen is de betrokkenheid van de grote ondernemingen in de criminele activiteiten, een samenwerking tussen boven en onderwereld, politieke corruptie, en andere grote misdrijven. Ook de rol van internet is hier van belang, zoals bij het ontstaan van 'virtual communities' van radicale islamieten of ultrarechtse groeperingen. Deze 'cyberspace' biedt ruimte om nieuwe (illegale) markten, klanten en producten overal in de wereld te creëren.

Uw oratie is getiteld 'Maffia, diamanten en Mozart'. Wat is het verbindende element tussen deze drie uiteenlopende fenomenen?

Etnografisch onderzoek! De drie thema's dienen als illustratie van de kracht van etnografisch onderzoek binnen de criminologie. Ik wil laten zien wat de aantrekkingskracht is van het verzamelen van informatie uit de eerste hand en welke uitdagingen deze werkwijze biedt bij het formuleren van een theoretische analyse. Bovendien behoren alle drie de onderwerpen tot het domein van de culturele criminologie, in alle drie gaat het over sagen en mythen, over controversele getuigenissen, over 'insiders' vs. 'outsiders', over 'gesloten' gemeenschappen, goed bewaarde geheimen: geheime codes, geheime rituelen, geheime taal. Etnografie, dat wil zeggen theoretische analyse gebaseerd op 'thick description' en het begrijpen van de subjectieve belevenissen van respondenten kan bijdragen aan de vermenselijking van de respondenten. Waar kennis ontbreekt, krijgen vooroordelen en mythen de overhand en dit kan leiden tot verkeerde beleidsbeslissingen gebaseerd op stigma's en misverstanden. Als gevolg hiervan zijn er verschillende categorieën 'risky individuals' benoemd en worden bepaalde groepen geïsoleerd. Etnografie brengt de mens terug op zijn/haar centrale plaats in het onderzoek.

Etnografie en georganiseerde misdaad; is dat een gelukkige combinatie en wat is de meerwaarde van etnografie ten opzichte van de mainstream criminologische onderzoeksmethoden?

Juist etnografie is bij uitstek geschikt voor het onderzoek naar georganiseerde misdaad. In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw verschenen verschillende publicaties over de meerwaarde van directe contact met de bestudeerde respondenten in hun eigen omgeving, zie bijvoorbeeld het werk van Polsky, Ianni en Adler. In de laatste jaren, echter, domineren andere methoden van criminologisch onderzoek: grote surveys, bestuderen van politie dossiers, interviews met de deskundigen vanuit justitie en politie. Deze methoden zijn geschikt voor bepaald soort onderzoek, maar niet voor alles. Bovendien mist dergelijk onderzoek niet alleen informatie uit de eerste hand, maar ook de spanning van 'het zelf onderzoek doen', contacten met echte mensen en niet alleen met papier en computers.

16 april 2010 oratie prof. dr. D. Siegel, titel 'Maffia, diamanten en Mozart. Etnografie in criminologisch onderzoek', Universiteit Utrecht

Antonopoulos, Georgios A. and Georgios Papanicolaou (eds.) (2010). *Trends in Organized Crime* 13(1), 2010, Special Issue: Drug Markets.

19 mei 2010 Schade van georganiseerde misdaad
(Universiteit Utrecht, Raadzaal, Utrecht)

Bailey, J. and M. Taylor (2009). Evade, Corrupt or Confront? Organized Crime and the State in Brazil and Mexico, *Journal of Politics in Latin America*, 1:2, pp. 3-29.

Bullock, K., R.V. Clarke, and N. Tilley (eds.) (2010). *Situational Prevention of Organised Crimes*. Crime Science Series. Cullompton: Willan Publishing.

Caine, A. (2009). *The Fat Mexican: The Bloody Rise of the Bandidos Motorcycle Club*. Toronto, ONT: Random House Canada.

Felbab-Brown, V. (2010) *Shooting Up: Counterinsurgency and the War on Drugs*. Washington: Brookings Institution Press.

Friesendorf, C. (2009). *Strategies Against Human Trafficking: The Role of the Security Sector*. Vienna: National Defence Academy and Austrian Ministry of Defence and Sports.

Gootenberg, P. (2008) *Andean Cocaine: The Making of a Global Drug*. Chapel Hill: UNC Press.

Hill, D. (2010) *The Fix: Soccer and Organized Crime* (2nd edition). Toronto: McClelland & Stewart.

Kleemans, E.R., Soudijn, M, & Weenink, A. (2010). Situational crime prevention and cross-border crime. In: K. Bullock, R.V. Clarke, and N. Tilley (eds.), *Situational Prevention of Organised Crimes*. Crime Science Series. Cullompton: Willan Publishing: pp. 17-34.

Lobasz, Jennifer K. (2009). Beyond border security: feminist approaches to human trafficking in: L. Sjoberg (ed.), *Gender and International Security: Feminist Perspectives*. London: Routledge.

Maran, A.G.D. (2009). *Mafia: Inside the Dark Heart*. Edinburgh, UK: Mainstream Publishing

Siegel, Dina (2009). Hot sands or the 'romantics' of the desert: Women smuggling from Egypt to Israel, in: P.C. van Duyne, S. Donati, J. Harvey, A. Maljevic, K. von Lampe (eds), *Crime, money and criminal mobility in Europe*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

White, R. (2010). *Global Environmental Harm. Criminological Perspectives*. Devon: Willan Publishers.

Winterdyk, J. and P. Reichel (eds.) (2010). Special Issue: Human Trafficking - Issues and Perspectives. *European Journal of Criminology* 7 (1).

COLOFON

Redactie: prof. dr. E.R. Kleemans en dr. R. Staring

CIROC
Secretariaat:
Universiteit Utrecht / Willem Pompe Instituut
Boothstraat 6
3512 BW Utrecht

email: ciroc@uu.nl
Tel: 030-2537299
www.ciroc.nl